

Een **vergeten** kamp

Op de avond van Dodenherdenking zendt de NOS **Getekend door Ravensbrück** uit, een documentaire over een van de onbekendere concentratiekampen in de Tweede Wereldoorlog. In Ravensbrück zaten voornamelijk vrouwen geïnterneerd.

TEKST: BRAM DE GRAAF, BEELD: XXX

Het Rijksmuseum beheert 27 tekeningen uit het concentratiekamp Ravensbrück. Ze zijn gemaakt door de Nederlandse kunstschilderes Aat Breur-Hibma (1913-2002). Met haar communistische echtgenoot zat ze in het verzet, samen verborgen ze Joodse onderduikers. In november 1942 werden ze verraden. Haar man werd gefusilleerd, Aat belandde in het vrouwenkamp Ravensbrück. Vanwege haar talent kwam ze daar bij de boekbinderij terecht, waar ze geboortekaartjes tekende. Op restjes papier legde ze stiekem de ellende in

het kamp vast; de honger, de ziektes en de dood. "Het tekenen was verboden, dus het was ook een manier van verzet voor haar", zegt haar kleinzoon Gerben in de documentaire *Getekend door Ravensbrück*. "Met haar tekeningen kon ze bewijzen wat er in dat kamp gebeurde, maar ook de herinnering aan al die vrouwen die vermoord werden levend houden." Ravensbrück werd in 1939 geopend als werkkamp voor niet-Joodse vrouwelijke politieke gevangenen en verzetsstrijders; in 1941 richtten de nazi's ernaast ook een klein mannenkamp in. Tot 1945

zaten hier in totaal 120.000 vrouwen en twintigduizend mannen geïnterneerd, onder wie ongeveer negenhonderd vrouwen en driehonderd mannen uit Nederland.

Bosrijk

Het kamp lag aan een meer in een prachtig bosrijk gebied, 85 kilometer ten noorden van Berlijn. Tegenwoordig is het een gedenkplaats. Waar ooit barakken stonden, is nu een kale vlakte met donkergrijze kiezelstenen. De toegangspoort, de administratiegebouwen, het crematorium, de fraaie villa's van de kampleiding en witte huizen van de SS-bewakers net buiten het kamp zijn er nog. Aan de overkant van het meer ligt het pittoreske stadje Fürstenberg/Havel. Zelfs gevangenen waren destijds onder

de indruk van de schoonheid van het gebied, zoals de Joodse verzetsstrijder Selma van de Perre (101) die in de documentaire wordt geïnterviewd. Tijdens de Duitse bezetting nam ze een andere identiteit aan, waardoor ze na haar arrestatie in 1944 niet als Jodin naar een vernietigingskamp als Auschwitz of Sobibor werd gestuurd. "Het contrast was enorm", vertelde ze in 2020 in Libelle. "Je hebt dat mooie stadje en het meer, die prachtige natuur. En dan er tegenover dat kamp. De as van de overleden vrouwen en kinderen werd in het meer gegooid. Iedereen in de omgeving wist wat er gebeurde. De bakker leverde het brood aan het kamppeersoneel, de slager het vlees."

Vies matras

Rondom het kamp lagen fabrieken en werkplaatsen waar de gevangenen dwangarbeid moesten verrichten. Selma werkte in de Siemensfabriek. "Ik had continu honger en was doodmoe want ik sliep nauwelijks", zei ze. "Mijn vieze matras moest ik met anderen delen. Ik duwde al mijn gevoelens weg, zo voorkwam ik dat ik mijn verstand verloor en overleefde ik." Omdat de geallieerde legers begin 1945 steeds verder oprukten, ontruimden de Duitsers concentratiekampen nabij het front en brachten de gevangenen naar andere kampen dieper in Duitsland. Ravensbrück raakte daardoor overvol en werd steeds smeriger. Overal was

ongedierte, voedsel kregen de gevangenen nauwelijks meer. Iedereen leed aan dysenterie en diarree. De nazi's probeerden ook de sporen van hun misdaden uit te wissen. Veel vrouwen werden in die laatste oorlogsweken alsnog omgebracht. Selma: "Elke dag vreesde ik dat het mijn laatste zou zijn. Ik rook de gaskamer en het crematorium, de geur van de dood hing overal. We zeiden tegen elkaar: 'Ze zullen ons niet laten leven, want wat hier is gebeurd mag nooit naar buiten komen.'"

Londen

Het kwam wel naar buiten, mede dankzij Selma en Aat. Selma behoorde begin april 1945 tot een groep van 7500 vrouwen die na bemiddeling van het Zweedse Rode Kruis naar het neutrale Zweden mochten. Ze vestigde zich na haar bevrijding in Londen, waar ze nog altijd woont. Haar ouders en zusje bleken te zijn vermoord. In 2020 verscheen haar boek *Mijn naam is Selma*, waarin ze haar verhaal deed.

Aat bleef in het kamp achter. Terwijl zo'n vijftienduizend vrouwen en mannen eind april geëvacueerd werden uit kamp, verzorgde zij de bijna driedui-

zend achtergebleven ernstig zieken. Ze werden op 30 april bevrijd door de Russen. Tientallen vrouwen en mannen waren zo verzwakt dat ze alsnog overleden. Zelf keerde Aat in de zomer van 1945 met tbc terug naar Nederland. Daarna leidde ze een teruggetrokken bestaan. Via een medegevangene kreeg ze later haar verstopte tekeningen terug. Ze verdwenen in een koffertje onder haar bed. Pas in 1980 ging dat open en kwamen ze in de publiciteit, op initiatief van haar dochter Dunya, de moeder van Gerben. Terwijl hij in de documentaire op een zonnige dag rondloopt door Ravensbrück probeert hij zich met zijn oma's tekeningen voor ogen een voorstelling te maken van de gruwelijkheden van toen. "Een onmogelijke opgave", zegt hij. "Maar deze plek doet wel wat met mij." In Ravensbrück stierven naar schatting 28.000 mensen, onder wie vermoedelijk 215 vrouwen en zestig mannen uit Nederland.

> GETEKEND DOOR RAVENSBRÜCK | ZATERDAG | NPO 2 | NOS | 20.55

'Met haar tekeningen kon mijn oma de herinnering aan alle vrouwen levend houden'